

DOLENJSKI
RAZGLEDI

V tej številki sodelujejo:

Marinka Dražumerič
Janko Butala
Tone Jakše
Ivan Gregorčič
Janez Kolenc
France Režun
Ivan Zoran
Janez Kolenc
Polona Mrvar
Marjanca Kočevar
Mark Melan
Marko Polenšek
Meta Matijević
Karel Bačar

Številko uredil: Milan Markelj

Janko Butala: Vrba, tuš, 1991

Marinka Dražumerič

Ni omejena na en sam dan

Misli mi ob slovenskem kulturnem prazniku poletijo na nekdanje strogemu urniku iztrgane šolske proslave, ko smo kratkohlačniki z veliko vnemo recitirali za nas dostikrat pretežke in nerazumljive Prešernove pesmi. Otroški svet še ne pozna grenkega brezupa zaradi minule mladosti in nesrečne ljubezni ter temačnih noči, ko najde duša mir in pokoj le v vinski omami, zato nam je bil Prešeren bliže kot dobrohotni doktor fig in včasih smo si celo želeli, da bi se prikazal na ulicah našega mesteca.

V novi, samo naši državi je

kultura dobila svoj uradno priznani, dela prost dan. Toda kultura ni omejena le na en samcat praznični dan v letu, pa še to le zato, ker tako zapoveduje koledar. Prav tako niso kultura samo Prešernove poezije ter bolj ali manj posrečene šolske proslave in akademije v kulturni domovih. Kultura je sila širok pojem in plemeniti ter bogati se naše življenje, tako tisto, ki je zaprto v ozek družinski krog, kot tisti, ki ga izpostavljamo očem javnosti. Poleg pesništva in leposlovja, glasbe in dramatike pa zajema tudi premično in nepremično naravno in kulturno

dediščino, ki smo jo hočeš nočeš, podedovali od prednikov.

Kakor da bi se ti ponorčevali iz nas, ko so gradili in krasili številne božje hrame, silne trdnjave in trdne gradove, bahave meščanske in trške hiše, skromne, topline polne kmečke bajte, s fantazijo oblikovali vodnjake, iz zaobljube zidali kapele in znamenja, na sončnih pobočjih postavljali prešerne zidanice, iz lesa in kamna gradili mostove. Lipe, tiste turške iz prastarih časov in tiste malo mlajše, so se pod jasnim soncem in ob blagodejnih sapah stoletja dolgo kar same debelile, kapljice vode

so v podzemnih jamah oblikovale kapnike, pragozdovi na Rogu in Gorjancih so se razrasli in v sebi skrili pripovedi stoletij. V grajskih parkih so pod skrbno vrtnarjevo roko uspevala eksotična drevesa iz daljnih krajev.

Včasih se mi zdi, da slišim glasove dedov, ki nam naročajo: "Poglejte, kakšno bogastvo smo vam zapustili! Čuvajte ga in skrbite zanj! Dostojno ga ohranjajte in izročajte rodovom, ki prihajajo za vami! Vse vam je predano le v upravo in dano le na posodo. Dediščino ste podedovali in morate jo predati dalje!"

Dostikrat se premalo zavedamo vrednosti tega podedovanega bogastva in odgovornosti, ki nam jo nalaga. Običajno vidimo v dediščini prednikov le nepotrebno breme, ki zavira razvoj in zahteva drago in zamudno vzdrževanje. Tako radi gledamo k sosedom, obiskujemo in občudujemo njihove muzeje, dovršeno obnovljena stara jedra trgov, vasi in mest, z zavistjo strmimo v razkošne palače in bogate cerkve, pri tem pa pozabljamo na lastno bogato in kvalitetno naravno in kulturno dediščino, ki je zrasla iz dolenske zemlje, ki lahko živi in diha samo tukaj, med ljudmi, ki so jo ustvarili in ji vsak dan znova vdahnejo življenje. Naša naravna in kulturna dediščina je enkratna in neponovljiva (kljub temu se dostikrat do nje obnašamo preveč mačehovsko, je naše veliko bogastvo in še večja odgovornost, pa ne le ob prazničnem kulturnem dnevu. Njeno vzdrževanje in obnavljanje je naša izkaznica - takšni smo in nič drugačni, pa naj si to priznamo ali ne.

Pesem je ritem, valovanje...

Ivan Gregorčič izhaja iz kmečke družine z Rakovnika pri Šentrupertu. Po poklicu je profesor slovenskega jezika in književnosti. Pesmi je objavljali v Samorastniški besedi, Dolenjskih razgledih, Rasti, Književnih listih in Sodobnosti, lani pa je pri Dolenjski založbi v Novem mestu izdal svojo prvo samostojno pesniško zbirko. Poprosili smo ga, da nam pove, kako gleda na svoje pesniško ustvarjanje in pesništvo nasploh.

Lani je izšla pesniška zbirka Beg gazel, vaš knjižni prvenec. Kakšni občutki se vam porajajo ob tem?

Seveda sem vesel, da je pesniška zbirka Beg gazel izšla, ni pa ob izidu tistega navdušenja, ki bi človeka prevevalo, če bi se to zgodilo pri dvajsetih letih. Je pa to zame pomemben dogodek. V zbirki pesmi drugače diha, komunicirajo ena z drugo kot pa. ko so raztresene po revijah. V zbirki je v glavnem zaobsežen ves moj pesniški "opus", saj pišem sorazmerno malo. Za pisanje sem nekoliko lažer in zgodis se, da se "ideja", ki se porodi v določenem razpoloženju, že razvedeni, predno jo "zagrabim".

Je pesem torej stvar navdih, utrinek trenutka?

V glavnem je, čeprav se lahko neka vsebina v človeku dlje časa nabira, akumulira, dokler ne pride trenutek ustvarjalnega sozvočja, harmonije, ko si kuhan in prevret. Takrat se izkristalizira in preteči v besede.

In če se takrat ne iztoči, ali potem izženeš v tebi in je za vedno izgubljeno?

Ce ne ujameš tistega trenutka sozvočja, ko so besede dozorele, da se kar lepijo, kar bruhajo same od sebe in se prerivajo, potem je tisto, kar pozneje z razumom dodeluješ, nekaj drugega. Več racionalnosti je v tem, manj fluida. Čustveni naboj je pač splahnel. Kajti misel je tisto, kar je obstojno, čustvo pa je imaginarno, trepetajoče; nekaj kar ujameš ali ne ujameš. Ko pišem, mora pesem nastati v trenutku, ne od danes do jutri.

In kdaj je to pesniško čustvo zatrepetalo pri vas?

Ob pesmih drugih zelo zgodaj, kajti poezijo sem zelo rad bral že v osnovni šoli. V sedmem ali osmem razredu me je zelo navdušil Župančič s svojo slikovito besedo in zvočnostjo.

Danes se mi zdi malo čudno, da me je tako prevzel. Pisati in objavljati pa sem začel šele v študentskih letih, nekako istočasno, ko se je v Trebnjem rodila Samorastniška beseda, ki je sedaj prerasla v Rast.

Zrasli ste na kmetih. Ali je to imelo kakšen vpliv na vaše pesnjenje?

Spobuda za pesnjenje je vsakakor lahko že tudi samo življenje na kmetih, ki je dovolj pestro, hkrati pa v nepovratnem zginevanju. Mi smo še pasli krave, uživali v svobodi pastirskega življenja. Tudi kletve, robotat kmečkega življenja, vse to je še kot nekaj davni odsev v meni. In spomin na težke čase, ko smo imeli vole, z njimi orali in vozili ter se zelo mučili. Ampak zdaj, v tej oddaljenosti, postane vse lepo, s svetlimi barvami ožarjeno, predvsem zato, ker takega življenja ni več. Bilo je silovito polno in pristno. Bili pa so tudi ljudje, na katere sem bil zelo navezan in so bili del tistega sveta. Moje pesmi se jih dotikajo, preko njih pa tudi ljudi, ki jih nisem poznal, a nastopajo zlasti v prvem razdelku kot, lahko bi rekel, precej zabrisane baladno obarvane reflektivne impresije na tematiko NOB in dogajanja po vojni.

Koliko pa vam pomenita rima in metrika? Vas oblika utesnjuje?

Pesem je odraz valovanj v človeku. Tisti, ki piše iz sebe, ki verzov ne izdeluje, v pesem preliva svoj ritem. Ta ritem je pravzaprav zelo lahko prepoznati in po njem se tudi meri pesnikova moč. Pesmi vibrirajo čisto njegovo in samobitno. Zato samosvojost dobrega pesnika prepoznaš že po nekaj verzih po njegovem ritmu.

Kako bi sami opredelili svoje pesmi?

Svobodnost oblike in izraza mi odgovarja in mi je blizu, drugače

pa bi to težko opredelil. Ravno danes sem bral zadnjo oceno te svoje zbirke v Rasti, kjer ocenjevalec pravi, da v pesmih ni nobenega ratia, nobene misli, samo čustvo. Po drugi strani pa Matjaž Kmecl pravi, da so to nekakšne tenkoslutne refleksije; nekdo drug, Milan Vincetič, je o mojih pesmih, ki so izšle v nekem zborniku, zapisal, da so baladno intonirane impresionistične refleksije in zdi se mi, da je precej zadel.

Ali ni tako, da že sam vsebina nekako določa tudi formo pesmi?

Vsaka vsebina išče sebi ustrezno formo. Ali bo v pesmi deset ali pa samo pet verzov, je odvisno od vsebine. Nekateri se sprašujejo, kaj je bistvo pesmi. Mislim, da mora biti pesem privlačna, da mora učinkovati z lepoto, z magijo, ki prevzame bralca. Ne gre pri tem za neko načičkanost, ampak za skladnost, uravnoteženost vsebine in oblike. Ne trdim, da moje pesmi to dosegaajo. Nekateri morda, tam pa tam.

Ali ni poezija tista, ki pripelje človeka do nekega praga, mu odpira možnost nešteti vizij. Kot na primer glasba, ki zbudi občutje, katerega pa si človek napolni po svoje?

Ne samo to, odpira nove prostore. Poezija je gibanje v nekaj novega, neodkrita. Pogosto tudi nakazovanje. Tistega, kar odkriva poezija, razum še ni razčlenil. Poezija je intuitivno tipanje v neke prostore, ki jih morda slutiš, pa jih ne moreš natančno opredeliti. Mislim, da v njej obstaja nek prostor skrivnostnosti, in v tem se poezija bistveno loči od znanosti in filozofije, ki skušata pojme izčrpati in jih pripeljati v obvladljive sfere razumnosti. Poezija človeku dopusti ta skrivnostni prostor, ki ga nakazuje ne samo z miselnimi, ampak tudi s čutnimi elementi. Poezija ne učinkuje enoplastno, samo na razum, ampak tudi na čustva, na čute; in če pesmi uspe razgibati vse te sfere bralčevega doživljanja, potem je pesem dobra. Seveda pa dobra poezija potrebuje dobrega bralca. Je kot kristal, ki mnogobarvno zažari, ko bralec vanj pošlje tudi svoje žarke.

Ob kulturnem prazniku seveda bolj poglobljeno razmišljamo o teh stvareh in pogosto se tudi sprašujemo, koliko pravzaprav poezija še pomeni današnji mladini, kateri je vendarle na voljo toliko drugega, manj zahtevnega. Kako vidite to vi, kot pedagog?

Mislim, da je današnji čas prinesel stvari, ki so na videz mnogo bolj vabljive in fascinantne, to sta predvsem film in televizija, ki sta tako močna, da sta pravzaprav preslepila cel svet, zlasti mlade generacije. V teh elektronskih medijih vidim nevarnost današnjega časa. Ta izredna hitrost menjavanja slik in informacij, v kateri ni časa, ni zbranosti za poglobljenost, za iskanje, za kroženje nad tolmuni človeškega bivanja. Zdi se mi, da za mlade generacije ravno mi, ki smo na takih delovnih mestih, da lahko odpiramo vrata v svet poezije, lahko naredimo veliko, seveda če smo sami odprti zanjo. Zase bi rekel, da to poskušam; poskušam pa tudi svoje učence usmerjati v literarno ustvarjalnost. Ne v novinarsko, ampak prav v literarno ustvarjalnost. Rezultati tega so tudi v glasilu Srečanja. Zakaj to mentorsko usmerjanje? Ne samo zato, ker so otroci polni domišljije in ustvarjalnosti. Tudi zato, ker jih je treba voditi, nago-varjati, spodbujati; prebuditi, da začnejo brskati po sebi, gledati vase. Kdor je tudi sam ustvarjal pesmico, jo tipal in jo iskal, hodil za njo, bo tudi lažje prodrl v pesem drugega. Navajanje k pisanju pesmi je tudi navajanje k branju poezije. Vsi ti, ki so šli skozi moje mentorstvo, seveda ne bodo pesniki in tudi vsi ne pišejo več. Se pa zgodi, da se vračajo tudi kot srednješolci in iščejo nasvete in mnenja prav v zvezi ustvarjanjem. Človek je le vesel, da jih je malce "zatrupil" s tem. Teh, ki poezijo berejo, je bilo vedno malo, je pa tale čas, ko je toliko medijev, ki bolj pritegnejo, še toliko bolj problematičen.

Zanimivo je, da se kljub vsej tej bleščavi in prezasičenosti z mediji, le najdejo ljudje, ki čutijo, da bi morali življenju dodati še nekaj svojega.

Dodajajo in zahtevajo od življenja več. To je zlasti pomebno. Vzgjati ljudi, da se ne bodo zadovoljili le s kriminalko ali pogrošno nadaljevanko, da ne bodo cenili le tehnične dovršenosti, ampak bodo v vsem, kar se jim ponuja, iskali tudi lepoto in dušo. Včasih res ni bilo toliko ponudbe, a so bile pravljice in pripovedke, ljudska ustvarjalnost, ki je bolj slikovito in bogato razgibala ustvarjalni del psihe mladih, kot jo danes marsikateri film, namenjen otrokom. Prevelika gola tehnična dovršenost ne dopušča ustvarjalne fantazije. Odrasli smo bili v elektronski svet potegnjeni v poznjših letih in

ga vendarle še motrimo, vsaj deloma, z neke kritične razdalje, otroci pa so zlit z njim in vprašanje je, kako se bodo lahko postavili kot odrasli; ali bodo to distanco še lahko vzpostavili ali pa bodo mislili samo tako, kot jih bodo ti mediji "naučili".

Je v takem svetu, ki odrasle peha v borbo za materialne dobrine, otroke pa prepušča enumnosti medijev, sploh še prostor za poezijo? Ali ni kot nekakšna oaza sredi puščave, z malo možnosti za obstanek?

Mislím, da bodo na svetu vedno tudi sanjači. Ti sanjači živijo poezijo. Ampak ti sanjači so v tem zmaterializiranem svetu posebneži, ne sodijo v kalupe, so drugačni in kot taki včasih razumljeni kot nekoliko nenormalni. Pridobitništvo pač ni njihova preokupacija. Da pa je pridobitništvo v prvem planu, je krivo globalno gibanje družbe, saj moderni zahodni svet temelji na ekonomski rasti, ki ljudi neizbežno potegne v svoj vrtinec. Toda sanjači bodo vedno ostali zunaj tega vrtinca. Mnogo jih je v poeziji pa tudi v glasbi. Zelo rad jo imam, zlasti jazz, ki je najbolj izraz svobode, in če bi lahko živel še enkrat od začetka in bi imel priložnost sam izbirati talent, bi si izbral glasbenega.

Tehnika sicer v sodobnem svetu prevladuje na vseh področjih, toda prepričan sem, da ima tudi tehnična rast neko mejo, kjer se bo treba ustaviti ter širiti in vlagati v duhovno kulturo, v duhovni svet, kjer se kot eden od cvetov razcveta tudi poezija. Duhovni

svet bo pač moral dobiti večji poudarek. Pri nas je pesnik zaradi tesne povezanosti z rastjo nacionalne zavesti, ki je pripeljala do lastne državnosti, pri čemer so bili literati zelo udeleženi bistveno udeleženi, in imajo zanj tudi zgodovinske zasluge od Trubarja naprej, morda nekako bolj cenjen kot drugod, na primer v Ameriki, kjer je verjetno potisnjen precej bolj na obrobje. Mislím pa, da pesnik vendarle je vest sveta, in tako mora tudi reagirati, kajti nemogoče je, da bi se tako zaprl vase, da ob svojih vibracijah ne bi začutil, kaj se dogaja okoli njega.

Ivan Gregorčič

K - res

svetloba
iz kresnic
svetloba
iz slasti
vbodi sladkih nožev
slap luči
dih vse-mir-ja
hip na krožnici
konica bliska
goreča trhla brv k večnosti
pena sanj
duh po snegu
trop gazel
v nežnem begu

Janez Kolenc:

Geslo

Za svoj Ne
rad našel bi Da.
Za Da rad našel bi Ne,
a ne tako, da le za beg od duha
v prisili prodal bi
trenutku
neskončnost vsega.

Odmrli dan

Poslednja beseda,
poslednji gib.
Zavesa zagrinja
v tišino.
In vse je odpelo
in vse odcvetelo.
Nekdo nasul je, na vse
gomilo teme.
V neznanem vzdihljaj,
kot bi zaškrtnila lopata,
strgajoča poslednji
še blata lišaj.

Zastr je oder
in votel molk.
Nekje v zvoniku
čas bije naprej.

Jesen

Plodovi zorijo
v brezčasje.
Teža se vliva
v bron.
Duša se spaja
z godbo
daljnih zvonov.
Daljava išče
svoj dom.
Lahkost nastaja
in cveti
otožni dvom.
Smrt z muzlim
smrčkom
vonja vroče vrče.
Razliti beli prti peljejo
v kristalno
čisti vrt.

Ni gazel

Ni gazel.
Je samo beg.
Je samo tek
brez nog.
Je samo glas
brez ust.
Je samo čas
sklenjen v krog.
Je samo dih snega
onkraj brega.
Stia samo puščica
in lok.

Ni gazel.
Je samo sled.
Je samo sled
strjene krvi
v moji duši
na belem snegu.

KULTURNA DEDIŠČINA

France Režun

Grad Trebnje med preteklostjo in prihodnostjo

Tudi na ozemlju sedanje občine Trebnje so nastali v srednjem veku in pozneje mnogi gradovi. Večino od njih sta zlasti med drugo svetovno vojno in komunistično revolucijo razrušila čas in blesteča nova ideologija. Eden od redkih, ki mu je bilo prizanešeno popolno razdejnanje, je grad Trebnje.

Gradovi so imeli v svojem času in prostoru izjemno pomembno vlogo: bili so simbol oblasti, razmerij med družbenimi sloji, temelj gospodarstva, upravne in sodne oblasti, obraba pred tujimi vojskami in središče dogajanja v obsežni podrejeni soseski.

S prekucijami v meščanskih revolucijah so to vlogo izgubili in njihova funkcija se je v zadnjih sto letih bistveno spremenila, mnogi od njih so namesto domovanja višjih slojev družbe nekoč postali zatočišče najrevnejših ljudi moderne dobe. Tak primer sta tudi oba večja še ohranjena gradova v občini Trebnje Škrljevo in Trebnje.

Ne glede na povedano primerjavo v spremembi funkcije pa seveda predstavljajo gradovi še vedno pomembno vez med preteklostjo, sedanjostjo in prihodnostjo in so lahko, tako kot korenine za drevo, del našega življenja - tudi takrat, kadar je zazrto v še nedoživeto.

Grad v preteklosti

Prvotni trebanjski grad naj bi bil domnevno zgrajen že okoli leta 1000, vendar o njegovih začetkih vemo malo, zanesljivo pa se je do Valvasorjevega časa od njega ohranil štirikoten stolp, ki ga tudi Valvasor vključuje v svoj opis gradu.

O trebanjskem gradu Valvasor pripoveduje: Stanje gradu, grajskega poslopja, grajska kapela.

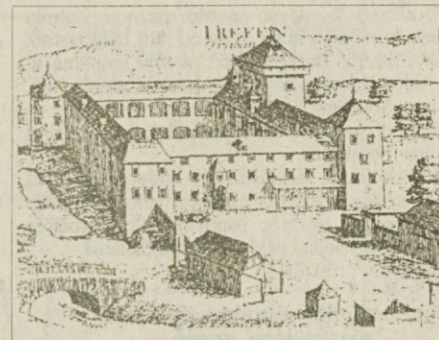
Grad je veličastnih mer, obdan s stolpi, med katerimi je tudi posebej velik štirikoten stolp. Leta je obstajal že pred gradnjo gradu. Vse kaže, da so sčasoma ostalo stavbo pridali temu velike-mu stolpu. V gradu je kapela, posvečena sv. Jožefu.

Kamniti lev

Pred gradom leži kamnit lev, ki so ga, bojda, poleg drugih starin, izkopali iz zemlje. Pravijo, da je tako dovršeno izdelan, da ni mogoče ugotoviti, da bi se ga bila kdajkoli dotaknila človeška-rokodelčeva roka.

Kdo je prvi zgradil grad

Spomin na prvega gospodarja tega gradu, oziroma omenjenega stolpa, še ni povsem zbledel, čeprav je že preminil in z njim vse njegovo sorodstvo. To je bil grof Trefen (Treuen) iz Koroške.

Upodobitev gradu Trebnje iz Valvasorjeve Slave vojvodine Kranjske

Ta je zgradil grad in ga po sebi imenoval.

Menjavanje posestnikov

Posest je prešla potem v roke Ortenburžanov, po njihovi smrti pa so ga dobili grofje celjski. Naslednji lastniki so bili Schorffenbergi, za njimi pa Gallenbergi. Družina slednjih se je razcepila v dve veji. Štiri hčere gospoda Hannsensa Gallenberga, namreč Felicija in Agnes, in dve drugi

Marjanca Kočevar:

Voda plodovnica

zabrisana sled poletja
dežuje sredi
agonije slovesa

žge žge ta voda
in trava dozoreva
v svoj konec

tam za griči
zasoplo mlinsko kolo
poganja starce
za beli zid

o voda plodovnica
napolni ta dan
razlij se čez robove
da se skrije
ta razbolela tihota
v visoko
ptičjo perut

Povsod sem

razblinim se
v mesečeve kapljice

povsod sem

v prostranstvu tajg
in v vrhu triglava
in depresijah nizozemske

srka me ta noč vase
zemlja je težka
pod temo
in vse je lepljivo
kot kapljice medu
med prsti

nekaj se lomi v tišini
kot bi led
počil na antarktiki
in ubil
tjulenja med parjenjem

Polona Mrvar:

Nekaj me čaka

Noč je zaprla sanjske oči.
Jutro se obetajoče smehlja.
Zamolkel krik svetlobe.
Znamenje odmeva.

Nekaj je?
Valček v vetru.
Opojno brezčutje.
Nekaj me čaka.

Tokrat težje

Spet je minilo, tokrat težje.
Vendar kot navadno
so malenkostni prebliski
vrtali možgane.

Spet mineva, tokrat težje.
Vendar kot navadno
me čudovite prikazni
vlečejo v sanjsko opojnost.

Spet bo minilo, tokrat težje.
Vendar kot navadno
se bodo sončni pogledi
smehljali v novo jutro.

Ivan Zoran

Včasih

Včasih se vsega nagoltaš,
vsega po malem in vsega preveč,
včasih se vsega tako nagoltaš,
da ti ni za nobeno stvar več.

Vseeno ti je, kaj počenja svet,
vseeno, pa če vse počne iz hudobije,
tako vseeno, kot za postano jed,
ki jo nazadnje vržeš v pomije.

Včasih kam 'zreš, kot zre zahiran kmet
s praga zahirane domačije
in mu je vseeno, če gre pšenica v snet
ali če slak kolišče ovije.

Včasih padeš kot mrtev, kot pokošen
vznak na kavč, da mu počijo šivi.
Res sem že klada, si praviš, čisto lesen,
a glavno je, da smo še živi.

GRAD TREBNJE MED PRETEKLOSTJO IN PRIHODNOSTJO

sestri istega očeta, so gospodstvo gradu Treffen prodale gospodu Pankracu Sauerju. V letu 1599 je gospod Ludwig Sauer imel grad v svoji lasti. Poleg drugih iz Kranja je postal omenjeni 19. januarja istega leta poslanec v deželnem zboru v Gradcu, ki ga je ustanovil nadvojvoda.

Izmenjava posesti

V nadaljnjem je grad Treffen menjal imetnika. V lasti ga je imel neki gospod Krisanitsch. Po njegovi smrti ga je podedovala ena njegovih hčera. Posest je zamenjala z gospodom Georgom Jankowitschem za posest gradu Hoflein. Po smrti je prišel grad Treffen v last njegovega sina.

Tako Valvasor.

Dodajmo še, da so se tudi pozneje lastniki gradu še menjali in da je bil od leta 1824 lastnik tudi Friderik Baraga. Med obema vojnama je bil eden zadnjih lastnikov gradu Čeh dr. ing. Evgen Šouvlav.

Med drugo svetovno vojno je bila v gradu tudi civilna bolnišnica.

V povojnem socialističnem obdobju je nudil grad streho internatu, zaslim učilnicam nižje gimnazije in pozneje osnovne šole, zatočišče najrevnejšim slojem in skozi vsa ta desetletja nezadržno propadal.

Spreminjanje zunanje in notranje podobe gradu

Začetki sedanje grajske zasnove segajo po arhivskih virih ali navedbah (1436, 1486) vsaj v 15. stoletje in se nanašajo na stolpasto hišo ali dvor. Ta je razvidna kot dominantna sestavina kasneje zgrajenega grajskega kompleksa na Valvasorjevi upodobitvi gradu v Trebnjem (1689). Stolpasto hišo je izginila v intenzivni prenovi gradu okrog leta 1800.

Dvor je bil v času avstrijsko-celjske vojne v 1. polovici 15. stoletja, ali zaradi grozečih

turških vpadov, obdan z obzidjem.

Obzidanemu dvoru je bila okrog leta 1500 dodana na severni strani ograda (obor, tabor, predgradnje). Po predvidevanjih je potekalo dodano obzidje po linijah sedanjih obodnih grajskih zidov, le južni zaključek obzidja ni znan, lahko pa je istoveten z linijo južnih zaključkov vzhodnega in zahodnega trakta.

Vzhodna in zahodna stran sta bili zavarovani z jarkom, severna stran z močvirjem in vodnim jarkom. Dostop je bil urejen na mestu sedanjega vhoda preko dviznih vrat in branten s pomolom in strelnicami.

Tudi izpostavljeni, iz obzidja spahnjeni okrogli stolp na sv. oglu, je bil opremljen s tremi strelnicami.

Nova grajska zasnova v 2. polovici in ob koncu 16. stoletja v obliki renesančnega, štirikrilnega gradu okrog dvorišča se je izoblikovala na temeljih razširjenega obzidnega obroča iz konca 15. stoletja. Zasnovi so bili dodani kot značilne plastične forme štirikotni ogelni stolpi.

Trakti so bili medsebojno povezani z lesenimi hodniki. Dvoriščna fasada severnega trakta je

dobila prizidek v obliki obokanih arkadnih hodnikov, od katerih je spodnji slopast, zgornji pa je bil morda opremljen s steburnimi arkadami.

Južni prečni trakt se je naslonil na zidno osnovo prvotne severne obzidne stranice in je izključno služil povezavi med stolpasto hišo in novozgrajenimi trakti.

Stanje gradu v tem obdobju je razvidno na že omenjeni Valvasorjevi upodobitvi gradu, vendar brez dodatka arkadiranih hodnikov na dvoriščnih fasadah, ki so bili urejeni več kot sto let kasneje.

Okrog leta 1800 je družina Baraga prenovila grad v udobno graščino, ki je zlasti z ureditvami na južni strani (južni trakt, pokrito arkadirano sprehajališče, belvedere in okrasni vrt) zaživel v nadvse prijetni povezavi z oblikovanjem naravnim okoljem.

Dvoriščne fasade so obogatili z arkadami, v pritličju s slopnimi, v nadstropju s steburnimi, edino dvoriščna fasada severnega trakta je bila v nadstropju pozidana s polno steno.

Prostor za nove ureditve je bil pridobljen po odstranitvi srednjeveških grajskih prvin (stolpasto hišo) in prvotnega južnega trakta. En stolp na južni strani je bil v gornjem delu predelan za belvedere, drugi ogelni stolp pa je bil odstranjen zaradi zasnove okrasnega vrta. Vzdolž vzhodne fasade so zasuli obrambni jarek in skozi preboj v okroglem stolpu uredili neposreden gospodarski dostop do kleti v severnem traktu ter utrdili dovorno pot. V istem traktu so zasuli polkletni nivo vinske kleti in ga zravnali z nivojem pritličja. Urejene so bile nove vertikalne povezave in odstranjene stare. Stanovanjski prostori so bili urejeni tudi v pritličju traktov in stolpov. V prvem nadstropju vzhodnega in zahodnega trakta sta bili na novo urejeni dve

Mark Melan

Tako nekako kot vsi mi (vaja v starem slogu)

Na vogalu Rožne ulice
včasih kdaj še postoji
ovenela gospodična Vida.
Pravijo, da je bila
v nekdanih časih lajdra.

Koleša prodanih strasti so zvozila
stotere poti po njenem obrazu,
a še sanjari v kavarni ob jutranji kavi
da bo prišel pravi možak,
postaven, odločen in seveda bogat,
ter jo odpeljal v najdražji hotel,
kjer bosta pila šampanjec,
omamno plesala pozno v noč,
nato pa v sobi hotelski
zajezdila konja strasti
in z njim divjala divjala do konca noči
ter votlooki smrti ušla.

Sicer pa rada ga pije,
včasih tudi kisline in strupe vseh vrst,
in rajca se smrtjo,
do konca pa si ne upa zares.

Vse je prodala,
vse je razdala neznanim ljudem.
Prigisče ovelih spominov, nekaj imen,
bloden nasmeh in pijana korajža,
to je vse njeno bogastvo.

Včasih še upa, še zadrhti,
ko kakšen pijanec pri njej obleži,
ker revež nikamor ne more,
in ji govori: "Še vedno ste mladi,
še vas imamo vsi fantje radi!"
potem pa zaspi.
V sobi po žganju smrdi.
Ah, to postano življenje!

Ovenela gospodična Vida
včasih še na vogalu stoji.
Menda ji je taka navada ostala
iz ciparskih časov.
Vendar vse redkeje jo vidim.
Včasih mine ves teden,
včasih gre mesec okoli,
včasih pa se mi zazdi,
da je sploh več ni,
da je sprhnela v prijazen spomin
z vsemi svojimi strupi,
z ljubimci in sanjami
in neizpitimi šampanjci.
Tako nekako kot vsi mi.

Janko Butala: Kašča na Primostku, oglje, 1991

stanovanjski enoti v skladu s takratnimi merili bivalnega udobja, medtem ko so prostori v severnem traktu ohranili staro ureditev.

Drobne vrednote

Znotraj gradu so v spodnjih etažah obeh severnih stolpov ohranjene strelnice, izvirne in kasneje predelane. Na več mestih so ohranjeni gotski kamnoseški detajli, bodisi v primarni ali sekundarni rabi. Zanimivi so ostanki vhodnega vratnega krila iz kovane pločevine, ostanki prvotnega (reisančnega?) stropa v vzhodnem delu gradu, leseni podporniki in vezni stavbni členi, ki v naši ohranjeni dediščini niso prav pogosti ipd.

Na osnovi prvotnega enovitega koncepta so se posamezni deli gradu in ureditve spreminjali in dograjevali, vendar so v strukturah trebanjskega gradu ohranjene nekatere izjemne dokumentarne, estetske in miljejske vrednote. Grad pa je ohranil tudi nekatere izvirne in danes že unikatne detajle. Izpričane so likovno dragocene poslikave prostorov, ki pa so še neodkriti pod beleži.

Stanje gradu v začetku 90. let in začetek sanacije

Potem, ko se je podrl SV okrogli stolp in je bila 30.8.1992 sprjeta odločba SO Trebnje o začasni proglasitvi gradu Trebnje za kulturni spomenik, so se začeli konkretni ukrepi.

Na osnovi sonde so strokovnjaki ugotovili, da grad polzi. S sondo je bila ugotovljena tudi nasutost osnovnega terena od 1,5 m - 2 m. Nadaljna ugotovitev je bila, da so temelji gradu slabi in še to, da je bil na tem prostoru najprej obrambni oklep, na katerega se je pozneje gradil grad.

Prva faza posega v letu 1992 je obsegala predvsem sanacijo severne in vzhodne stene ter obnovo porušenega SV okroglega stolpa, ki služi za obe steni tudi kot najpomembnejša opora.

V tem posegu je sodelovala raziskovalna

projektantska skupina, ki so jo sestavljali: prof. mag. Vladimir Nušič, dipl.ing.arh. z urbanističnega inštituta rep. Slovenije, konzervator prof. Majda Frelj - Ribič, statik konzervator Stojan Ribnikar, dipl. ing.gradb., arhitekt raziskovalec in dokumentarist STane Kajzer, dipl. ing.arhitekt. in specializirana skupina za injektiranje zidov iz Kranja. Sodeloval je tudi Zavod za varstvo naravnih in kulturne dediščine Novo mesto, ki je izvajal arheološke raziskave pod vodstvom dr. Phil Masona.

Izvajalec sanacijskih del je bilo podjetje Gradbeništvo Alojza Zupančiča, nadzor in delo na terenu je izvajal in koordiniral mag. Marko Koščak, dipl.ing.gradb., iniciativo in podporo projektu pa ves čas daje gospod Ciril Pungartnik, predsednik SO Trebnje.

Pred nadaljevanjem sanacije gradu so potrebne nadaljnj raziskave arhitekturnega in arheološkega stanja na tem prostoru pred 15. stoletjem, kajti starejša grajska stroktura je še neodkrita in nedefinirana, prav ta je neznana še starejša plast v naselitveni kontinuiteti prostora sedanjega gradu.

Opravljen del pri sanaciji omenjenih sten in pri obnovi SV okroglega stolpa je v celoti finansiral IS skupščine občine Trebnje, arheološke raziskave pa Zavod za ohranjanje naravnih in kulturne dediščine Novo mesto ob podpori rep. Slovenije iz sredstev za akcije.

Videnja prihodnosti

Glede na nadaljnjo vlogo se grad obravnava kot Komplex, ki je v celoti zaščiten in sodi med kulturno zgodovinske spomenike. Poleg samega gradu obsega ta kompleks še najbližjo okolico z nekaterimi objekti, ki so nekoč prav tako pripadali gradu. Okolica in vsi ti objekti ne smejo spreminjati svoje naravne in zgodovinske podobe.

Namembnost gradu v prihodnje je zelo odvisna od bodočih lastnikov, oz. delniške družbe,

ki naj bi v ta kompleks tudi investirala.

Ne glede na to neznanko pa so nekatere zamisli o prihodnji vlogi gradu prisotne že dlje časa:

- v grad naj bi se preselila galerija likovnih samorastnikov,
- del gradu naj bi služil muzejski dejavnosti s povdarkom na Frideriku Baragi,
- in del gostinsko turistični dejavnosti.

Osnovni koncept je, da se grad ponovno vključi v gospodarsko in kulturno življenje kraja, kar je nekoč že bil.

Verjamemo, da bo na uresničitev zamisli o muzejski dejavnosti v gradu uplivala tudi 200 letnica rojstva Friderika Barage v letu 1997, posebej še zato, ker je zadnjo kvalitetno in celovito prenovo gradu opravila v 1. polovici 19. stoletja prav družina Baraga.

Verjamemo tudi, da bo zavedanje o nerazdružljivosti preteklega, sedanjega in bodočega ostalo in se še okrepilo in da bomo s tako osveščeno rešili in ohranili potomcem razen gradu Trebnje tudi še kak drug dragocen kulturno zgodovinski spomenik.

Kajti življenje, kakršnega živimo, je stekano iz dejanj vseh ljudi, ki so kdajkoli živeli in ki danes žije z nami, še več: naše odločitve in dejanje tkejo že tudi podobo bodočih rodov.

Viri in literatura:

Valvasor: Slava vojvodine Kranjske
Krajevni leksikon Dravske banovine, Lj. 1937
Krajevni leksikon Slovenije, Lj. 1971
M.Smole: Graščine na nekdanjem Kranjskem, Lj. 1982
M.Frelj-Ribič: Predvidevanja stavbnega razvoja gradu v Trebnjem
M.Košćak: Informacije o dosedanjem poteku sanacije
(Prevod iz Valvasorja: E. Starič)

Dostopnost in uporaba arhivskega gradiva

Življenje družbe pa tudi življenje posameznika pušča sledove tudi v obliki različnih zapisov, ki omogočajo preučevanje in prikazovanje preteklosti na najrazličnejše načine. Zakon o naravni in kulturni dediščini opredeljuje tiste zapise, ki imajo trajen pomen za znanost in kulturo, kot arhivsko gradivo. Vzrok nastanka arhivskega gradiva sta torej znanost in kultura ali povedano z drugimi besedami: brez znanosti in kulture ne bi imeli arhivskega gradiva.

Poleg znanstvenih in kulturnih, za arhivsko zakonodajo bistvenih interesov, od nastanka gradiva in ves čas njegovega trajanja nastajajo in izginjajo v zvezi z gradivom številni interesi drugih, ki se kažejo v razponu želja: ohraniti vse gradivo, vsega uničiti ali ga celo predruščiti, oziroma v fazi uporabe: iz gradiva izvedeti vse, izvedeti nič ali celo izvedeti nekaj, kar sploh ni res. Obstoj vseh teh, včasih si celo nasprotujočih interesov je v demokratični družbi seveda popolnoma razumljiv in logičen, je pa problem očitno v načinu in sredstvih njihovega uveljavljanja oziroma koliko je uveljavitev nekega interesa v nasprotju z drugim. Arhivsko gradivo se torej ne uporablja samo za znanstvenokulturne namene, ampak ga je dovoljeno uporabljati za upravno-pravne in publicistične namene pa tudi za predstavitev arhivskega gradiva in za izobraževanje, seveda če predpisi ne določajo drugače. Odločitev, kateri od teh drugih interesov bodo pravno varovani, pa do trenutka nastanka arhivskega gradiva seveda ni stvar arhivske zakonodaje, ampak predpisov z drugih pravnih področij. In če ti svoje naloge ne opravijo, se arhivski delavci večkrat znajdejo v situaciji, ko morajo sami predvideti posledice, ki jih bo uporaba določenega arhivskega gradiva lahko povzročila v že tako zapletenih družbenih in zasebnih odnosih. Preveliko breme odgovornosti in oblasti jim naložimo, če morajo svoje odločitve glede uporabe arhivskega gradiva sprejemati sami na podlagi tehtanja med načeli, recimo pravičnosti in sprave, resnice in miru, veselja in bolečine, osebnega in javnega interesa itd. Pa tudi ni stvar arhivskih delavcev zaplavljanje pravno neurejenih področij, ampak je njihova naloga samo uporaba zakona, podzakonskih aktov ali v najslabšem primeru meril in napotkov, ko odločajo v konkretnih primerih. Toda ker je po danes veljavnih predpisih vse

arhivsko gradivo razen tistega, ki ga že izročitelj označi za zaupno za dobo 30 oziroma 50 let, splošno dostopno za uporabo, so arhivisti mnenja, da je treba zaradi preprečevanja določenih negativnih posledic včasih omejiti uporabo tudi tega arhivskega gradiva. Zato se predvideva, da bo novi Zakon o arhivskem gradivu in arhivih določal, da postane gradivo, z izjemo gradiva, ki je bilo že ob svojem nastanku namenjeno javnosti, dostopno za uporabo 30 let od svojega nastanka oziroma 50 let, če gradivo vsebuje osebne podatke. Zakon bo vseboval še nekaj drugih rokov dostopnosti za posamezne vrste arhivskega gradiva, določal pa bo tudi primere, ko se bodo posamezni

roki dostopnosti lahko skrajšali.

Ne glede na povedano se morajo vsi uporabniki arhivskega gradiva zavedati, da sami odgovarjajo za nastale posledice njegove uporabe. Kajti kakor trgovec oziroma trgovina pri prodaji orožja eventualno odgovarjata samo za kršitev trgovinskih predpisov, nikakor pa ne za kaznivo dejanje, ki je storjeno s tem orožjem, tako so tudi arhivi in arhivski delavci odgovorni samo za kršitev arhivskih predpisov glede uporabe arhivskega gradiva, nikakor pa ne za druge posledice, ki izvirajo iz te uporabe. Če nekdo sede za volan, se predvideva, da zna voziti avtomobil. Če nekdo sede za arhivsko gradivo, se predvideva, da ga zna uporabljati. Če ga ne

zna, je njegova dolžnost, da se pred uporabo o tem pouči. Arhiv mu pri tem sicer lahko pomaga, svetuje, ga celo opozarja, s tem pa nase ne prevzame nobene odgovornosti glede nastalih posledic.

Na koncu pa še nekaj o zahtevi o nezlorabi arhivskega gradiva, ki gotovo ni sporna. Sporno pa je, kaj je zloraba in kaj ne, kajti na podlagi uporabe istega gradiva lahko pridejo različni uporabniki do različnih ugotovitev; kdo je bližje resnici in ali je kdo od njih zlorabil arhivsko gradivo, naj ugotovijo kritiki in predvsem čas. Arhivski delavci morajo zlasti paziti, da vsakogar, ki ima znanje in voljo uporabljati arhivsko gradivo, v arhivih dobrodošlo sprejmejo.

DOKUMENTI

Meta Matijević

Novomeške ulice v arhivskih dokumentih

V novomeški enoti Zgodovinskega arhiva Ljubljana hranimo fond mestne uprave od začetka 17. stoletja dalje, vendar so do konca 18. stoletja ohranjeni le posamezni dokumenti pa tudi iz kasnejšega časa gradivo ni kompletno.

Seznane hiš oziroma hišnih lastnikov so nastajali dokaj pogosto, seveda iz povsem praktičnih razlogov, največkrat kot davčne evidence. V teh seznamih so navedene hišne številke in imena lastnikov hiš, ulice pa ne, ker to ni bilo potrebno. Od prve numeracije hiš leta 1770 pa vse do leta 1930 namreč tečejo hišne številke skozi celo mesto in tako je bilo že z navedbo hišne številke jasno, za katero hišo gre. Imena ulic pa vendarle pripišejo tam, kjer hočejo lokacijo bolj poudariti.

Prvič se omenjajo mestni predeli (ulice) v dokumentu iz leta 1762, sicer samo Trg, Breg in predmestje (am Platz, am Rann, in der Vorstadt). Leta 1790 zasledimo "Seitengassen", kar bi prevedli s Stransko ulico, to je Ljubljanska ulica že tudi tisti čas, ker starogrski graščak Breckerfeld v svojem spisu o Novem mestu (hrani ga Arhiv Republike Slovenije) navaja obe imeni. On sicer leta 1792 zapiše: "Laibacher Gasse", pred tem imenovana "Seidengasse". Zaradi zapisa "Seidengasse" (Seide = svila) se je sklepalo, da je imelo Novo mesto Svilarško ulico, kar pa ni verjetno glede na vrste obrti v mestu. Breckerfeld se je pri navedbi hiš v ulici in pri imenih lastnikov večkrat motil, zato je potrebno imena ulic primerjati s podatki v virih.

V začetku 19. stoletja, torej desetletje po Breckerfeldovem rokopisu, so ulična imena pripisana v seznamih hišnih lastnikov, ki so upravičeni do najemnine

za stanovanja, oddana vojaštvu (oficirjem, vojaškim zdravnikom), pač zato, ker je bila pomembna tudi kvaliteta stanovanja (glej objavljeni dokument). Navedena so naslednja imena ulic: Am Platze (Na trgu), Laibacher Gasse (Ljubljanska ulica), St. Antonigasse (Ulica Sv. Antona), Kapittelgasse (Kapiteljska ulica), Deutsche Gasse (Nemška ulica), Krenngasse (Hrenova ulica - tudi v Ljubljani je že v 16. stoletju Hrenova ulica; Vlado Valenčič v svoji knjigi "Zgodovina ljubljanskih uličnih imen" ugotavlja, da sta ljudski humor in hudomušnost krstila ulico za rožno ali hrenovo glede na divje razraščeni plevel), Franziskaner Gasse (Frančiškanska ulica), Schmidgasse (Kovaška ulica), Kasernegasse (Pri vojašnici), Am Rann (Na bregu).

Kaže, da je bilo v času francoske oblasti izvedeno načrtno preimenovanje ulic. V dokumentih se poleg že znanih imen (Kasernegasse, Schmidgasse) pojavijo še: Rosmaringasse (Rožmarinova ulica - prej ulica Sv. Jurija ali Georgigasse), Klostergasse (Samostanska ulica), Weingartlgasse (Breg?) in seveda Napoleonov trg.

14	45	Luna Germ	Am Platz
15	52	St. Gotter	Laibacher Gasse
16	63	Elis. Tenckhoff	St.

Del seznama hišnih lastnikov in najemnikov z navedbo ulic iz leta 1807.

Gradivo za dolenski biografski leksikon (34)

PIRNAT BERNARD glasbenik in skladatelj

R. 20. avg. 1862 v Vel. Bučni vasi, u. 5. dec. 1939 na Dunaju. V Ljubljani dovršil orglarsko šolo in kot organist služboval tudi v Štangi. Zlagal je nabožne pesmi. - SBL II, str. 362.

PIRNAT (PERNAT) JERNEJ učitelj in pesnik

R. ok. l. 1832 v Mihovčah pri Ptuj, u. 18. nov. 1887 v Ljubljani. Učiteljeval je v Višnji Gori, Sentjurju pod Kumom, na Raki, v Prečni in na Preloki. Dopisoval je Novicam. - Novak, Gradivo, str. 233. Glasnik SDH III/1973, str. 167. Slovenski narod 21. dec. 1887, str. 4 (datum smrti).

PIRNAT NIKOLAJ kipar, slikar in grafik

R. 10. dec. 1903 v Idriji, u. 9. jan. 1948 v Ljubljani. Med NOB je v Glavnem štabu NOV in POS vodil oddelek za likovno propagando, po vojni pa je bil profesor na Akademiji upodabljalajočih umetnosti. Najbolj se je uveljavil kot karikaturist in ilustrator knjig (Don Kihot, Cici-ban, Gospod Hudournik), med vojno pa z mapama Naša borba, Domovi, ječe, gozdovi. - SBL II, str. 363.

PIRNAT STANKO skladatelj

R. 7. jun. 1859 v Štorah pri Celju, u. 28. avg. 1899 v Mokronogu. Bil je notar v Stični, od 1895 do smrti pa v Mokronogu. Njegove skladbe so učinkovite, pisane v slovenskem duhu. - SBL II, str. 363.

PIRNAT VIKTOR publicist, prevajalec in urednik

R. 6. febr. 1895 v Novem mestu, u. 24. marca 1973 v Ljubljani, pok. v Šmihelu pri Novem mestu. Po končanem učiteljskem v Ljubljani je moral 1914 na fronto. Učiteljeval je v Orehovi in Novem mestu, 1934 pa je bil dodeljen prosvetnemu oddelku banske uprave v Ljubljani. Iz ljubezni do doline gradov, ki ji je prav on dal ime, je desetletja opisoval njene lepote in zanimivosti v člankih, pisal pravljice in pripovedke iz Podgorja, tujskoprometne vodnike v tujih jezikih, sodeloval v vseh mladinskih listih, režiral in igral. Napisal je tudi knjigo Kresna noč na Kukovi gori in prevajal pravljice iz lužiške srbsčine. Grob v Šmihelu ni več ohranjen, sorodniki iz Šentjerneja pa so (po podatkih pogrebnega zavoda) Pirnatu in njegovi ženi v spomin dali vklesati ime na nagrobnik njune sorodnice na ločenskem pokopališču, kar je gotovo posebnost. - Podatki novomeškega pogrebnege urada. Delo 5. apr. 1973 št. 93, str. 9 - s sliko.

PIRNIK MAKSO skladatelj in zborovodja

R. 28. avg. 1902 na Prelogah pri Konjicah. V Celju je obiskoval orglarsko šolo, v Mariboru pa učiteljske in diplomiral na ljubljanskem konservatoriju. Poučeval tudi v Litiji. Kot partizan je v Beli krajini ustanavljal mladinske zборе in komponiral. - Prim SBL 12. snopič, str. 9. PDK 24. sept. 1972 št. 226, str. 5 + 6 - slika.

PIRSCH ADOLF slikar

R. 4. jul. 1858 v Gradcu v Beli krajini, u. 28. apr. 1929 v avstrijskem Gradcu. Študiral na risarski šoli v Gradcu in Benetkah ter zaslovel kot portretist. Portretiral je cesarja Franca Jožefa, visoke avstrijske aristokrate, cesarja Viljema idr. - SBL II, str. 363.

PISKERNIK ANGELA botaničarka in šolnica

R. 27. avg. 1886 v Lobniku pri Železni Kapli, u. 24. dec. 1967 v Ljubljani. Leta 1914 je na Dunaju promovirala iz botanike ter bila ena prvih slovenskih doktoric. Od 1933 do 1936 je poučevala na novomeški gimnaziji, med okupacijo pa je bila v nemških taboriščih. Pisala je prirodoslovne članke in razprave ter izdala knjige: Ključ za določanje cvetnic, Učbenik nemškega jezika, Nemško-slovenski in slovensko-nemški slovarček. - SBL II, str. 364. Varstvo narave 1969 št. 3/4, str. 5 - slika.

PIŠKUR LOJZE pravnik

R. 14. apr. 1908 v Malem Mlačevem. Diplomiral je na pravni fakulteti v Ljubljani in od 1942 sodeloval v NOB. Po vojni je bil generalni sekretar ljublj. univerze in predsednik Vrhovnega sodišča. Odlikovan je bil z redom zaslug za narod z zlato zvezdo. - Ko je ko 1970, str. 810. Naši razgledi 12. avg. 1967 št. 15, str. 420 - slika.

PIŠOT VACLAV kirurg

R. 6. apr. 1914 v Ljubljani, u. 23. nov. 1984 v Kopru. Diplomiral na medicinski fakulteti v Zagrebu in služboval kot zdravnik in zobozdravnik v Črnomlju. L. 1943 odšel v partizane in deloval v bolnišnicah v Dol. Toplicah in Žužemberku. Leta 1958 bil kot polkovnik demobiliziran. Kot dolgoletni ravnatelj ortopedske bolnišnice v Valdaltri je vzgojil vrsto ortopedov, ki so povzdignili sloves te ustanove. - Prim. SBL 12. snopič, str. 15.

PITAMIC LEONIDAS pravnik in diplomat

R. 15. dec. 1885 v Postojni, u. 30. jun. 1971 v Ljubljani. Leta 1908 promoviral na dunajski pravni

fakulteti, med drugim služboval krajši čas v Krškem in Litiji. Leta 1918 bil član jugoslovanske delegacije na mirovni konferenci v Parizu, postal univerzitetni profesor v Ljubljani in njen rektor ter polnomočni minister kraljevine Jugoslavije v Washingtonu. Bil je član Slovenske akademije znanosti in umetnosti in častni član mednarodnih univerz, akademij itd. - SBL II, str. 366. Nova revija 1990 št. 96-99 - slika.

PLANINŠEK (PLANINSHEK) JANEZ (CHARLES) popotnik in raziskovalec

R. l. 1886 na Kamencah pri Novem mestu, u. v Ameriki po 12. avg. 1931. Okoli 1912 je odšel v Kanado. Bil je poročen z Indijanko in je imel z njo pet otrok. Ukvarjal se je z iskanjem zlata, lovom, trgovanjem, kmetovanjem in prevozništvom. Prepotoval je s čolnom in pasjo vprego Golo zemljo. Njegova odprava je verjetno izginila v vodah Atlantika. - Šmitek Zmago: Klic daljnih svetov, str. 77. Slovenski izseljenski koledar 1963, str. 226 - slika.

PLANTAN BORIS šolnik in pevovodja

R. 22. avg. 1913 v Vavti vasi. Šolal se je na novomeški gimnaziji in ljubljanskem učiteljskem. Poučeval je na Dobovcu pod Kumom, v Dolenskih Toplicah, bil med vojno v italijanski internaciji, nato v partizanih. Od leta 1944 do upokojitve je bil ravnatelj šole v Vavti vasi, vmes pa poverjenik za prosveto v Novem mestu in šolski nadzornik. Za dolgoletno prizadevno delo na področju prosvete in kulture je l. 1975 prejel Trdinovo nagrado. - Dolenjski list 23. avg. 1973 št. 34. - s sliko.

PLANTAN IVAN politik

R. 29. apr. 1853 v Kočevju, u. 24. januarja 1920 v Ljubljani. Gimnazijo je končal v Novem mestu, pravne študije pa na Dunaju. Štiri leta je bil notar v Stični, leta 1891 pa se je preselil v Ljubljano. Kot predsednik notarske zbornice je uvedel samoslovensko uradovanje, kot član ljubljanskega občinskega sveta pa je sodeloval v bojih občine za slovenske javne napise. V državnem zboru na Dunaju se je kot poslanec potegoval za jezikovno enakopravnost ter ustanovitev univerze v Ljubljani. - SBL II, str. 369.

PLANTARIČ JOSIP kanonik

R. 13. marca 1867 v Tržišču pri Mokronogu, u. 15. marca 1933 v Novem mestu. Bil je župnik in dekan v Trebnjem ter novomeški kanonik in je pisal v verski list Kriz. - KMD 1934, str. 79, 80 - s sliko.

PLAPER MARJAN elektrotehnik

R. 25. avg. 1918 v Novem mestu. Maturiral na novomeški gimnaziji 1938, diplomiral na elektrotehn. oddelku ljubljanske univerze in postal doktor tehniških znanosti (1953). Od leta 1967 redni univerzitetni profesor. Pisec razprav in samostojnih knjig s področja elektrotehnike. - Univerza II, str. 658. 225 let, str. 377.

PLEIWEIS MIRKO kapitan bojne ladje in publicist

R. 9. marca 1896 v Ljubljani, u. 24. nov. 1979 v Mariboru. (Bil je sin notarja Karla, ki je služboval v Novem mestu, Radečah in Višnji Gori.) Končal v Pulju vojaško pomorsko akademijo in postal oficir. L. 1941 kot komandant Severnega sektorja pomorske obrambe preprečil ustašem, da bi prevzeli oblast. Napisal je knjigo Zlomljeno sidro, ki je prikaz jugoslovanske mornarice od 1918 do 1941. - Vojna enciklopedija VI (l. 1973), str. 699 (geslo: Plajvajs). Pleiweis M.: Zlomljeno sidro (ovitek) - slika.

PLEMEL VALENTIN botanik

R. 7. jan. 1820 na Bledu, u. 9. jun. 1875 na Koroški Beli. Kot duhovnik je služboval tudi v Koprivniku pri Kočevju, Leskovcu in Škocjanu na Dol. Bil je velik ljubitelj narave in je na izletih zbiral ter potem opisoval domače rastline. - SBL II, str. 377.

PLEMELJ ANTON slikar in grafik

R. 11. dec. 1923 na Bledu. Je upokojen oficir in je sodeloval na številnih (50 samostojnih) razstavah doma in v tujini. Je udeleženec vseh srečanj samorastniških slikarjev v Trebnjem. - Kdo je kdo za Slovence, str. 125. Dol. list 12. dec. 1974 št. 50, str. 30 - s sliko.

PLEMELJ JOSIP matematik, akademik

R. 11. dec. 1873 na Bledu, u. 22. maja 1967 v Ljubljani. Hodil v š. l. 1893/94 na novomeško gimnazijo. Bil je od 1919 redni profesor ljubljanske univerze in njen prvi rektor, leta 1938 pa je bil imenovan med prvimi člani novoustanovljene Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani. - SBL II, str. 378. 225 let, str. 378.

PLENIČAR DUŠAN zamejski pisatelj

R. 1921 v Litiji, u. 4. dec. 1992 v Londonu. Urejal je list Klic Triglava in pisal vanj. Mladika XV/1971 št. 6/7, str. 120. Slovenec 19. dec. 1992 št. 294, str. 35. (Podatek prof. Nataše Petrov.)

PLEŠKO KAREL pravnik in etnograf

R. 27. jan. 1834 v Ljubljani, u. 23. apr. 1899 prav tam. Bil je sodni aktuar v Litiji in Novem mestu, sodnik v Črnomlju, Litiji in Novem mestu ter soustanovitelj društva Pravniki. Zlasti v Beli krajini je zbiral ljudsko blago, ki je bilo kasneje porabljeno v Strekljevih Slovenskih narodnih pesmih in v Pleteršnikovem Nemško-slovenskem slovarju. - SBL II, str. 381.

PLEVNIK FRANC šolnik in pisec učnih knjig

R. 18. apr. 1924 na Kozjaku v občini Slovenj Gradec. Sodeloval v NOB. Leta 1951 diplomiral na ljubljanski univerzi. Poučeval na novomeški gimnaziji matematiko in fiziko (1951 - 1953); od 1961 predaval na VPS v Ljubljani; od 1963 profesor višje šole. Je avtor oz. soavtor številnih izdaj učnih knjig za fiziko in matematiko na osnovnih šolah. - Univerza III-2, str. 1331.

PLUT ANTON šolnik, Trdinov nagajenec

R. 19. okt. 1926 v Ručetni vasi, u. 24. marca 1990 v Šentjerneju. Med vojno opravil 2. pedagoški tečaj v Dobličah, po vojni pa študij biologije in kemije na VPS v Ljubljani in poučeval v Semiču ter bil dolgo let ravnatelj osnovne šole v Šentjerneju. Za delo na področju vzgoje in izobraževanja je prejel Trdinovo nagrado (1976). - Dol. list 5. apr. 1990 št. 14, str. 14 - s sliko.

PLUT DUŠAN geograf in politik

R. 17. avg. 1950 v Novem mestu. Študiral na črnoljski gimnaziji in diplomiral iz geografije na univerzi v Ljubljani (1974) ter l. 1985 promoviral. Je univ. profesor in predstojnik oddelka za geografijo. Bil je med prvimi štirimi člani Predsedstva Slovenije in prvi predsednik Zelenih Slovenije. - Slovenski almanah '92, str. 212 - s sliko. Univerza III - 1, str. 140.

PLUT MILAN časnikar

R. 5. okt. 1891 v Gradcu v Beli krajini, u. 7. apr. 1925 na Studencu pri Ljubljani. Šolal se je v Karlovcu, Novem mestu in Trstu ter kot novinar služboval v Srbiji, Ljubljani, Splitu, Beogradu in Trstu. - SBL II, str. 388.

POBER ANTON zdravnik

R. ok. 1763 v Smledniku, u. 28. avg. 1832 v Ljubljani. Šolal se je tudi na novomeški gimnaziji in kot okr. zdravnik v Novem mestu uvedel cepljenje zoper koze. - SBL II, str. 389. 225 let, str. 378, 405 (po-datek o rojstnem kraju).

POČ MARTIN publicist

R. 5. okt. 1841 v Semiču, u. 19. nov. 1913 v Kamniku. Bil je katehet v Črnomlju, kaplan v Šentjanžu in župnik v Loškem Potoku. Izdal je obsežna navodila za vodenje župnijske pisarne Duhovski poslovnik (1892 in 1893). - SBL II, str. 389.

POČRVINA MIHA družbeni delavec

R. 25. avg. 1905 v Birčni vasi, u. 10. jun. 1971 v Novem mestu. Bil je španski borec, nato v ujetniškem taborišču v Franciji. Po vojni družbenopolitični delavec v Novem mestu, nazadnje direktor Zavoda za socialno zavarovanje. - Bili smo v Španiji, str. 441. Dolenjski list 26. avg. 1955 št. 34, str. 1 - slika. Dolenjski list 17. jun. 1971 št. 24, str. 13.

PODBEVŠEK ANTON pesnik in publicist

R. 13. jun. 1898 v Novem mestu, u. 14. nov. 1981 v Ljubljani. Študiral na novomeški gimnaziji in kot vojak, udeleženec 1. svetovne vojne, l. 1917 maturiral, po vojni študiral umetnostno zgodovino v Ljubljani in Zagrebu in se nato posvetil novinarstvu. Igral vidno vlogo v gibanju, ki je kasneje dobilo ime novomeška pomlad, izdal pesniško zbirko Človek z bombami in napisal monografijo o slikarjih Groharju in Jakopiču. - SBL II, str. 389. Slovenska književnost (1982), str. 269.

PODBEVŠEK CIRIL intarzyst

R. 24. jul. 1903 (brat Antona) v Novem mestu, u. 5. avgusta 1991 prav tam. Že v mladosti bi se bil rad posvetil kiparstvu, zaradi gmotnih razmer pa se je posvetil vojaškemu poklicu in drugo vojno preživel v ujetniškem taborišču v Nürnbergu. Tako se je posvečal ustvarjanju intarzij šele kot upokojenec in žel priznanja na razstavah v Novem mestu in Metliki. Dol. razgledi 15. okt. 1987 št. 12, str. 115 - s sliko.

PODBEVŠEK-RAVNIKAR ŠTEFANIJA publicistka

R. 26. okt. 1903 (žena Antona Podbevška) v Ljubljani, u. 6. jul. 1980 prav tam. Učiteljela v Sostrem pri Ljubljani 1932 - 1946. Po vojni napisala več člankov, ki zadevajo NOB, predvsem dogodke pri Sv. Urhu, in o tem kasneje napisala obsežno knjigo Sv. Urh, kronika dogodkov iz narodnoosvobodilne vojne (l. 1966), ki je doživela 3 natisne. - TV-15 XVIII/1980 17. jul. št. 28, str. 7 - s sliko. Ga. Irena Adamčič (datum smrti).

PODBOJ JANEZ pisatelj

R. 17. dec. 1848 v Ribnici, u. 6. febr. 1910 v Kandiji, pok. v Hrovači. Kot duhovnik je med drugim služboval v Št. Vidu pri Stični in Dol. Toplicah. Zlagal je prigodnice, napisal materi v spomin knjižico Cenetova mati, pripisujejo pa mu tudi avtorstvo priljubljene pesmi Sem Ribčan Urban. - SBL III, str. 389. Ribnica skozi stoletja, str. 15 - slika.

PODBOJ ŠTEFAN jezikoslovec

R. 24. maja 1881 na Adamovem pri Vel. Laščah, padel 1. sept. 1914 v Galiciji. Maturiral na ljubljanski gimnaziji in študiral klasično jezikoslovje na Dunaju. Kot profesor služboval v Ljubljani in Celovcu. Z

dr. J. Sketom je priredil slovensko jezikovno vadnico (v nemščini) in slov.-nemški ter nemško-slov. slovarček. Za Mohorjevo družbo je pripravil znano izdajo Jurčičevega Desetega brata z Vavpotičevimi ilustracijami. Padel je kot rezervni poročnik. - SBL II, str. 389.

PODERGAJS - BERNE BOŽA likovnica

R. 1. jan. 1930 v Straži na Dol. Živi v Novem mestu in se ljubiteljsko ukvarja s slikanjem na blago in keramiko, je pa tudi pisala dramske prizore in jih režirala, ko je poučevala likovni pouk na gimnaziji v Črnomlju in Novem mestu. Razstavljala je v Novem mestu, Trbovljah, Ljubljani, Črnomlju in Avstriji. - Osebn. podatki. Jana V/1976 7. apr. št. 14, str. 11 - s sliko.

PODGORNİK ANTON kmetijski strokovnjak

R. 15. maja 1881 v Čepovanu, u. 20. maja 1964 v Ljubljani. Dopržil je poljedelsko visoko šolo na Dunaju in kot inženir agronomije napisal veliko strokovnih člankov v kmetijskih listih. V letih 1927-1929 je služboval na grmski kmetijski šoli, zadnje leto kot ravnatelj. - SBL II, str. 391. Prim. SBL 12. snopič, str. 26.

PODGORNİK ANTON metalurg

R. 18. jan. 1927 v Krškem, u. 16. jan. 1982 v Ljubljani. Med vojno je bil izgnan v Srbijo. Po vojni je maturiral v Ptuj, l. 1952 diplomiral na oddelku za metalurgijo na ljubljanski univerzi ter štiri leta kasneje promoviral. Izpopolnjeval se je tudi v tujini ter sodeloval na domačih in tujih strokovnih kongresih. Je redni profesor ljubljanske univerze. - Univerza II, str. 235. Vestnik Univerze XI/1981-82 št. 3, str. 31.

PODGORŠEK p. GOTHARD frančiškanski kronist

R. 18. sept. 1866 v Kalobju na Štajerskem, u. 10. jan. 1917 v Novem mestu. Bil je učitelj in ravnatelj na novomeški osnovni šoli ter je od 1860 do 1895 nadaljeval frančiškansko samostansko kroniko. - ČZN XXI/1926, str. 55.

PODLOGAR ANTON izseljenski pisatelj

R. 5. marca 1904 na Brezovem pri Litiji. Delal v rudnikih, nato v kočevskih gozdovih. Od 1930 živel v Urugvaju in Argentini ter objavljajl pesmi in članke v izseljenskih listih. - Slov. izseljenski kol. 1972, str. 232 - s sliko.

PODLOGAR LEOPOLD nabožni pisatelj in zgodovinar

R. 14. nov. 1878 v Podlogu pri Vel. Laščah, u. 12. jun. 1925 v Gozdu pri Kamniku. Maturiral na novomeški gimnaziji in končal bogoslovni študij v Ljubljani. Služboval 1903-1907 v Črnomlju. Na vseh svojih službenih mestih je zbiral gradivo za domačo zgodovino ter med drugim napisal Kroniko mesta Črnomelj in Kratko

zgodovino črnoljske osnovne šole. - SBL II, str. 401.

PODVINSKI EMANUEL (JOŽEF) pesnik in šolnik

R. 3. febr. 1788 v Zakotu pri Brežicah, u. 30. avg. 1853 v Krškem. Napravil 5 razredov na novomeški gimnaziji in postal frančiškan. Od 1820 do 1826 je poučeval na novomeški gimnaziji, od 1834 do 1853 pa je bil ravnatelj gimnazije in osnovnih šol v Karlovcu. V svojem času je bil cenjen pesnik, vendar se je večina njegovih pesmi izgubila. - SBL II, str. 404. 225 let, str. 379.

POEHM (BÖHM) MAVRICIJ glasbenik

R. ok. 1745 na Češkem, u. 9. apr. 1803 v 58. letu v Novem mestu. Bil je gvardijan novomeškega frančiškanskega samostana in je poučeval na gimnaziji od 1774 do 1803. Ima veliko zaslug za razcvet glasbenega poustvarjanja v Novem mestu. - Vrhovec, Zgodovina Novega mesta, str. 154, 282. Kronika XV/1967, str. 136.

POGAČNIK JOŽEF medicinski pisatelj

R. 18. marca 1878 v Ljubljani, u. 3. okt. 1965 prav tam. Študiral dve leti na novomeški gimnaziji. Od 1920 je bil primarij deželne bolnice in je uvedel zdravljenje z radijem. - SBL II, str. 379. Delo 4. okt. 1975, str. 15 (datum smrti).

POGLAJEN FRANC - KRANJC generalpolkovnik, narodni heroj

R. 25. avg. 1916 na Grbinu pri Litiji. V NOB sodeloval od 1941 in bil načelnik štaba Brigade Slavka Šlandra ter komandant 7. korpusa. Po vojni je bil komandant divizije, načelnik uprave generalnega štaba in komandant armije, zvezni poslanec itd. Prejel je visoka državna odlikovanja, je spomeničar in narodni heroj. Vojna enciklopedija VII (1974), str. 7. Bitka, kakor življenje dolga, str. 283 - slika.

POGLAJEN KAREL podobar

R. 31. dec. 1841 v Šentpetru pri Novem mestu, u. 10. avg. 1890 v Trebnjem. V njegovi delavnici v Šentrupertu je bil eno leto za pomočnika kasnejši znani kipar Alojz Gangl. Poglajen je med drugim izdelal stranske oltarje za cerkev v Dednem Dolu pri Višnji Gori, tabernakelj v Šmarjeti na Dol. in božji grob v Skočjanu. - SBL II, str. 414.

PAVLIČ (PAULIČ) NIKO filmski in turistični delavec

R. 31. jan. 1921 v Novem mestu, u. 14. jul. 1982 prav tam. Maturiral na novomeški gimnaziji, med vojno bil v partizanih in nemškem ujetništvu. Po vojni v službi pri Drž. film. podjetju, od 1961 pri Turistični zvezi v Novem mestu. Sodeloval v turist. publikacijah in pri izdajanju razglednic, se ukvarjal s filmom in jamarstvom. - Dolenjski kras 2, 1982, str. 54 - s sliko.